

Ο ΜΑΡΞ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ

ΤΟΠΟΣ

Επιστημονικές Εκδόσεις

———— Σύγχρονη ριζοσπαστική θεωρία ————

Διευθυντής σειράς: Σπύρος Σακελλαρόπουλος

Μετάφραση: Γιάννης Καυκιάς

Επιμέλεια-Διόρθωση: Ελένη Μιχαλοπούλου

Μακέτα εξωφύλλου: MOTIBO A.E.

Τίτλος πρωτοτύπου: «Marx l'intempestif» de Daniel Bensaid

World copyright© LIBRAIRIE Arthème, Fayard 1995

© 2013 Εκδόσεις Τόπος για την ελληνική γλώσσα σε όλο τον κόσμο

[Οι εκδόσεις Τόπος είναι εμπορικό σήμα της MOTIBO A.E.]

ISBN 978-960-499-087-0

Κεντρική διάθεση:

Πλαπούτα 2 & Καλλιδρομίου

11473, Αθήνα

Τηλ.: 210 8222835-856

Fax: 210 8222684

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προβολών της. Κατά το Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

www.toposbooks.gr

Ντανιέλ Μπενσαΐντ

Ο ΜΑΡΞ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ

Μεγαλείο και κακοδαιμονίες ενός κριτικού εγχειρήματος

Μετάφραση από τα γαλλικά: Γιάννης Καυκιάς

Για τον Ιπολίτ

Περιεχόμενα

Ο κεραυνός που δεν ακούγεται	11
Οι τρεις κριτικές του Μαρξ	12
Περατάρηδες του δυννητικού	14

ΜΕΡΟΣ Ι

Από το ιερό στο κοσμικό

Μαρξ, ο κριτικός του ιστορικού λόγου

Μια νέα γραφή της ιστορίας	21
Αθλιότητες του ποπερισμού	23
Το αλφάβητο της νέας γραφής	32
Πίθηκοι, βελανίδια και άνθρωποι	42
Αποδόμηση της καθολικής ιστορίας	51

Οι ξεκουρδισμένοι χρόνοι (σχετικά με τον αναλυτικό μαρξισμό)	59
Ο Μαρξ θεωρητικός του ιστορικού κανόνα;	61
Οι αντιστοιχίες και το βέλτιστο	68
Διαλείψεις και ασυγχρονίες	73
Ιστορική αναγκαιότητα και πραγματικές δυνατότητες	77
Πρόοδος με την επιφύλαξη του απολογισμού	85

Μια νέα αντίληψη για το χρόνο	95
Όνειρα και εφιάλτες της ιστορίας	95
Ο χρόνος ως κοινωνική σχέση	100
Χρόνος μετρημένος και χρόνος μετρητής	107
Οντολογική κριτική και μεσσιανική κριτική	112
Η πολιτική έχει εφεξής το πρωτείο επί της ιστορίας	119

ΜΕΡΟΣ II

Η πάλη και η αναγκαιότητα

Μαρξ, ο κριτικός του κοινωνιολογικού λόγου

Οι τάξεις ή το χαμένο υποκείμενο	127
<i>Η δυσεύρετη κοινωνιολογία</i>	128
<i>Παραγωγή και σχέση εκμετάλλευσης</i>	135
<i>Κυκλοφορία και παραγωγική εργασία</i>	138
<i>Η συνολική αναπαραγωγή και το αίνιγμα του ανολοκλήρωτου κεφαλαίου</i>	141
<i>Κοινωνικές τάξεις και πολιτική αντιπροσώπευση</i>	146
 Η πάλη δεν είναι παιχνίδι (Ο Μαρξ απέναντι στις θεωρίες των παιγνίων και της δικαιοσύνης)	155
<i>Μια μη νομική αντίληψη για τη δικαιοσύνη</i>	157
<i>Περατό και μη περατό παίγνιο</i>	165
<i>Εντεύθεν και πέραν της δικαιοσύνης</i>	168
<i>Αντίο αξία, αφηρημένη εργασία... ..</i>	178
<i>Τα διφορούμενα της ισότιμης ανταλλαγής</i>	188
<i>Ο ντετερμινισμός αντιστέκεται</i>	198
 Μα πού είναι οι τάξεις οι αλλοτινές;	205
<i>Μια γενική θεωρία της εκμετάλλευσης</i>	206
<i>Η σπαζοκεφαλιά των μεσαίων τάξεων</i>	218
<i>Ποιος εκμεταλλεύεται ποιον;</i>	224
<i>Δεν είναι πλέον κόκκινος ο προλετάριος;</i>	231

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ

Η τάξη της αταξίας

Μαργ, ο κριτικός του επιστημονικού θετικισμού

Να κάνουμε επιστήμη διαφορετικά	253
<i>Η επιστήμη με τη γερμανική έννοια</i>	253
<i>Στις πηγές της γερμανικής επιστήμης</i>	261
<i>Συνέχειες της κριτικής</i>	279
 Μια νέα εμμείνεια	297
<i>Ανοιχτή ολότητα και αντίφαση</i>	299
<i>Ο προσδιορισμός ως συγκεκριμενοποίηση</i>	306
<i>Μια επιστήμη για το επιμέρους συγκεκριμένο</i>	311
<i>Λογική τάξη, ιστορική τάξη</i>	315
 Η αμνηχανία της ιστορικής λογικής	323
<i>Ιστορική αιτιότητα και αντικειμενική δυνατότητα</i>	324
<i>Αμετάβατο αίτιο και ελεύθερη αναγκαιότητα</i>	329
<i>Μηχανική αναγκαιότητα και επιτρεπτική αναγκαιότητα</i>	332
<i>Τείνουσες αναγκαιότητες και νόμοι-τάσεις</i>	348
 Χαοτικές χορογραφίες	355
<i>Τα ίχνη του χάους</i>	356
<i>Η κρίση των ευρωπαϊκών επιστημών</i>	359
<i>Περιδινούμενες λογικές</i>	366
<i>Το μπαλ μασκέ των εμπορευμάτων</i>	372
 Οι ωδίνες της ύλης (συμβολή στην κριτική της πολιτικής οικολογίας)	383
<i>Ένα ανθρώπινο φυσικό ον</i>	384
<i>Σε αναζήτηση της διασκορπισμένης ενέργειας</i>	402
<i>Φυσικό έργο, κοινωνική εργασία</i>	411
<i>Οικολογικοί παραλογισμοί του οικονομικού λόγου</i>	421
<i>Το μίζερο μέτρο κάθε πλούτου</i>	429
 Βιβλιογραφία	443

Ο κεραυνός που δεν ακούγεται

«Όταν το Κεφάλαιο διακόπτει το ρου και διαρρηγνύει τον ιστό
όλης αυτής της ιστορικής κίνησης, μοιάζει με κεραυνό
που δεν ακούγεται, με σιωπή, με κενό».

Ζεράρ Γκρανέλ, «Πρόλογος» στο *Η κρίση των ευρωπαϊκών επιστημών
και η υπερβατολογική φαινομενολογία του Έντμουντ Χούσερλ*

«Το Κεφάλαιο είναι ένα έργο ουσιωδώς ανατρεπτικό. Όχι τόσο επειδή θα οδηγούσε, διά μέσου
της επιστημονικής αντικειμενικότητας, στην αναγκαία συνέπεια
της επανάστασης, αλλά επειδή εμπεριέχει, χωρίς να τον διατυπώνει επίμονα,
έναν τρόπο θεωρητικής σκέψης που ανατρέπει την ίδια την ιδέα της επιστήμης».

Μορίς Μπλανσό, *Les Trois Paroles de Marx*
(Οι τρεις λόγοι του Μαρξ) στο *L'Amitié* (Η φιλία)

«Κάθε σκέψη προδίδει με τις προδοσίες τις οποίες η ίδια εγείρει, ωθεί και
δείχνει μ' αυτόν ακριβώς τον τρόπο τα πεδία όπου, για να της μείνεις πι-
στός, πρέπει να μάθεις να της αντιστέκεσαι» γράφει ευφυώς η Ιζαμπέλ Στέν-
γκερς. Προβάλλοντας μια τέτοια αντίσταση στον Μαρξ και σε ό,τι δέχτηκε
εκείνος από την εποχή του, αναζητήσαμε στην πολλαπλότητα των λόγων
του «αυτό που παραμένει ακόμη ενεργά επίκαιρο».

Αυτή η επικαιρότητα είναι πρώτα εκείνη της οικουμενικότητας και της
νοσηρής ζωτικότητας του ίδιου του κεφαλαίου. Έχοντας καταστεί πραγματικά
παγκόσμιο, το κεφάλαιο είναι περισσότερο από ποτέ το πνεύμα της χωρίς
πνεύμα εποχής μας και η απρόσωπη εξουσία της βασιλείας του εμπορεύμα-
τος· ο γκρίζος ορίζοντας και η θλιβερή μας μοίρα. Όσο οι κοινωνικές σχέσεις
θα βρίσκονται υπό την κυριαρχία του κεφαλαίου, η θεωρία του Μαρξ θα πα-
ραμένει επίκαιρη, αφού η διαρκώς αναγεννώμενη πρωτοτυπία της αποτελεί
τον αντίποδα και την άρνηση ενός καθολικού εμπορευματικού φετιχισμού.

«Γράφοντας με μαύρα γράμματα σε λευκό χαρτί κάτι ανατρεπτικά κόκκι-
νο», Το Κεφάλαιο βύθισε σε κρίση «την ευρωπαϊκή ανθρωπότητα»¹. Οι επι-
ταχυνόμενες ανατροπές που συντελούνται στον σημερινό κόσμο όχι μόνο
δεν πνίγουν τον «κεραυνό που δεν ακούγεται», αλλά επιτρέπουν επιτέλους
να ακουστεί.

1. Gérard Granel, «Πρόλογος» στο Edmund Husserl, *La Crise des sciences européennes*, εκδ. Gallimard («Tel»), Paris 1989 [ελληνική έκδοση: Έντμουντ Χούσερλ, *Η κρίση των ευρωπαϊκών επιστημών και η υπερβατολογική φαινομενολογία*, μτφρ.: Πάνος Θεοδώρου, εκδ. Νήσος, Αθήνα 2012]. (Σ.τ.Μ.: Οι σημειώσεις είναι του συγγραφέα, εκτός αν υπάρχει αντίθετη ένδειξη.)

Οι τρεις κριτικές του Μαρξ

Το ζήτημα δεν είναι να αντιπαραθέσουμε έναν αρχικό και αυθεντικό Μαρξ στις απομιμήσεις του ούτε να αποκαταστήσουμε μια αλήθεια που έγινε αντικείμενο σφετερισμού για πάρα πολύ καιρό, αλλά να ταράξουμε τον βαθύ ύπνο των ορθοδοξιών. Ένα έργο τόσο πολυσχιδές ζει με την ποικιλία και τις αντιθέσεις των ερμηνειών του. Η αντιφατική πολλαπλότητα των καθιερωμένων «μαρξισμών» είναι εγγεγραμμένη στις σχετικές εκκρεμότητες που αφήνει ένα κείμενο στο οποίο συνδυάζεται αξεδιάλυτα η κριτική αποκρυπτογράφηση των κοινωνικών ιερογλυφικών και η πρακτική ανατροπή της κατεστημένης τάξης πραγμάτων. Ξεχωρίζοντας έναν άμεσο κριτικό λόγο, δηλαδή έναν πολιτικό λόγο «πάντα υπερβολικό εφόσον η υπερβολή είναι το μόνο μέτρο του», κι έναν έμμεσο λόγο επιστημονικής γλώσσας, ο Μορίς Μπλανσό σημειώνει ότι «η ανομοιότητα κρατάει μαζί» αυτούς τους λόγους: δεν αντιπαρατίθενται, αλλά διαπλέκονται, αναμειγνύονται. Η ποικιλία των τρόπων προσέγγισης δεν συγχέεται με τον χυδαίο εκλεκτικισμό και ο «Μαρξ δεν βιώνει άνετα αυτή την πολλαπλότητα γλωσσών που μόνιμα συγκρούονται και διαχωρίζονται μέσα του».

Μοιρασμένος ανάμεσα στη γοητεία που ασκεί πάνω του το φυσικό μοντέλο των θετικών επιστημών και την πίστη του στη «γερμανική επιστήμη», ανάμεσα στο τραγούδι των σειρήνων της προόδου και την απόρριψη των τεχνητών παραδείσων της, ο Μαρξ διαπληκτίζεται με τη σκιά του και αντιπαρατίθεται με τα ίδια του τα φαντάσματα. Καθώς διαπερνάται από ανεπίλυτες αντιφάσεις, η σκέψη του δεν είναι σίγουρα πέρα για πέρα ομοιογενής. Αλλά ούτε ασυνάρτητη ή ανυπόστατη. Ο πυρήνας του ερευνητικού του προγράμματος τού επιτρέπει πάντα να εξετάζει τον κόσμο μας στην προοπτική της αλλαγής του. Δεν βολεύεται με εκλεκτικά κολάζ και με μιντιακά μαστορέματα. Δεν υπάρχει δόγμα λοιπόν, αλλά θεωρία μιας πρακτικής που επιδέχεται πολλές αναγνώσεις. Όχι όποιες να 'ναι όμως. Δεν επιτρέπονται τα πάντα στο όνομα της ελεύθερης ερμηνείας, δεν είναι όλα ίσα κι όμοια. Το κείμενο και το συγκεκριμένο θέτουν περιορισμούς, οριοθετούν ένα πεδίο μεταβλητών συμβατών με τις ίδιες τους τις αντινομίες και ακυρώνουν συνεπώς ό,τι έχει να κάνει με παρανόηση.

Για παράδειγμα, η θεωρία του Μαρξ προσδιορίζεται πότε ως φιλοσοφία της ιστορίας –του νοήματός της, της ολοκλήρωσής της–, πότε ως κοινωνιολογία των τάξεων και μέθοδος ταξινόμησης, πότε, τέλος, ως δοκίμιο επιστημονικής οικονομίας. Καμιά από αυτές τις θέσεις δεν αντέχει σε σοβαρή ανάγνωση. Μπορεί να δυσκολευόμαστε να πούμε τι είναι η θεωρία του Μαρξ, αλλά είναι τουλάχιστον δυνατόν να ξεκαθαρίσουμε τι δεν είναι.

Δεν είναι μια θεωρησιακή φιλοσοφία της ιστορίας. Δεδηλωμένη αποδόμηση της παγκόσμιας Ιστορίας, ανοίγει το δρόμο για μια ιστορία που δεν υπόσχεται καμιά σωτηρία, δεν επανορθώνει με βεβαιότητα την αδικία, δεν μας δαγκώνει καν το σβέρκο για να μας θυμίσει ότι ήρθε η ώρα της δράσης. Αυτή η «κοσμική ιστορία» παρουσιάζεται εφεξής σαν ένα αβέβαιο μέλλον, που εξαρτάται από τον αγώνα και συνάμα από την αναγκαιότητα. Δεν πρόκειται συνεπώς για θεμελίωση του μονόδρομου μιας νέας φιλοσοφίας της ιστορίας αλλά για επεξεργασία μιας «νέας γραφής της ιστορίας», της οποίας το αλφάβητο προτείνουν τα *Γκρουντρίσε*. Το *Κεφάλαιο* θέτει έτσι σε εφαρμογή κατά τρόπο ενιαίο μια νέα αναπαράσταση της ιστορίας και μια εννοιολογική οργάνωση του χρόνου ως κοινωνικής σχέσης: κύκλοι και περιστροφές, ρυθμοί και κρίσεις, στρατηγικές στιγμές και απρόοπτα. Η παλαιά φιλοσοφία της ιστορίας παραχωρεί ως εκ τούτου τη θέση της στην κριτική του εμπορευματικού φετιχισμού αφενός και στην πολιτική ανατροπή της κατεστημένης τάξης πραγμάτων αφετέρου.

Η θεωρία του Μαρξ δεν είναι ούτε μια εμπειρική κοινωνιολογία των τάξεων. Εναντίον της θετικιστικής ορθολογικότητας, η οποία τακτοποιεί και ταξινομεί, καταγράφει και καταχωρεί, καταπραΰνει και συμβιβάζει, η θεωρία του Μαρξ αναδεικνύει τη δυναμική μιας κοινωνικής σύγκρουσης και καθιστά αντιληπτή την οφθαλμαπάτη του εμπορεύματος. Αυτό δεν σημαίνει πως οι διάφοροι άλλοι ανταγωνισμοί (έμφυλοι, ιεραρχικοί, εθνικοί) ανάγονται στις ταξικές σχέσεις. Η διαγώνιος του ταξικού μετώπου τούς συνδέει και τους συντηρεί χωρίς να τους συγχέει. Από αυτή την άποψη, ο έτερος (ξένος όσον αφορά τη θρησκεία του, τις παραδόσεις του, την καταγωγή του, την αίρεσή του ή το παρεκκλήσι του) μπορεί πάντα να γίνει ένας άλλος εαυτός στο πλαίσιο μιας πραγματικής διαδικασίας καθολίκευσης. Γι' αυτό ακριβώς οι τάξεις δεν είναι ποτέ αντικείμενα ή κατηγορίες κοινωνιολογικής ταξινόμησης, αλλά η ίδια η έκφραση του ιστορικού γίνεσθαι.

Η θεωρία του Μαρξ δεν είναι, τέλος, μια θετική επιστήμη της οικονομίας σύμφωνα με το κυρίαρχο, στην εποχή του, πρότυπο υπόδειγμα της κλασικής φυσικής. Σύγχρονη των επιστημών της εξέλιξης και της προόδου της θερμοδυναμικής, αντιστέκεται στην τμηματική και μονομερή ορθολογικότητα του καταμερισμού της επιστημονικής εργασίας. Πολύ περισσότερο δε αφού η παράξενη χορογραφία των εμπορευμάτων και του χρήματος την προσανατολίζει προς τις άγνωστες ακόμα τότε θεωρίες των συστημάτων και της πληροφορίας. Θα ήταν βέβαια αναχρονισμός να θεωρήσουμε τον Μαρξ συνειδητό σκαπανέα της πιο πρόσφατης επιστημολογίας, αλλά είναι σαφές ότι η ακανόνιστη συμπεριφορά του κεφαλαίου τον οδηγεί σε δρό-

μους ανεξερεύνητους. Ξαναβρίσκει παραδόξως εκεί τις συνθετικές φιλοδοξίες της παλαιάς μεταφυσικής, την οποία διεκδικεί ανοιχτά ως «γερμανική επιστήμη» (*deutsche Wissenschaft*). Αυτή η αναστημένη παράδοση τού επιτρέπει να πραγματευτεί τις μη γραμμικές λογικές, τους νόμους-τάσεις, τις δυνητικές αναγκαιότητες αυτού που ο Γκράμσι θα ορίσει εύστοχα ως «νέα εμμένεια».

Αυτές οι τρεις κριτικές, του ιστορικού λόγου, του οικονομικού λόγου, της επιστημονικής θετικότητας, αλληλοκαλύπτονται και αλληλοσυμπληρώνονται. Εναρμονίζονται απολύτως με τις σημερινές διερωτήσεις σχετικά με το τέλος της ιστορίας και την αναπαράσταση του χρόνου, τη σχέση της πάλης των τάξεων με άλλους τρόπους συγκρουσιαικότητας, την τύχη των σκληρών επιστημών υπό την επίδραση των αβεβαιοτήτων των περιγραφικών επιστημών. Ούτε φιλοσοφία της ιστορίας, ούτε κοινωνιολογία των τάξεων, ούτε επιστήμη της οικονομίας: τι είναι λοιπόν η θεωρία του Μαρξ; Ας καταλήξουμε προσωρινά στο εξής: δεν είναι ένα δογματικό σύστημα αλλά μια κριτική θεωρία για την κοινωνική πάλη και την αλλαγή του κόσμου.

Περατάρηδες του δυνητικού

Στο σχέδιό του για μια νέα γραφή της ιστορίας ο Μαρξ υπογραμμίζει το ρόλο του παράκαιρου ή της ασυγχρονίας σε οικονομικές, νομικές, αισθητικές σφαίρες. Η δυναμική της σύγκρουσης ενεργεί μέσα στα χάσματα και τα ρήγματα αυτής της ασυγχρονίας. Η σκέψη του Μαρξ τοποθετείται η ίδια στο σημείο συνάντησης όπου η μεταφυσική κληρονομιά της ελληνικής ατομικής φιλοσοφίας, της αριστοτελικής φιλοσοφίας, της χεγκελιανής λογικής υποβάλλεται στη δοκιμασία του νευτώνειου επιστημολογικού προτύπου, της άνθησης των ιστορικών επιστημονικών κλάδων, της ορμητικής ανάπτυξης της γνώσης του έμβιου κόσμου. Βαθιά ριζωμένη στο παρόν της, το υπερβαίνει και ξεχειλίζει προς το παρελθόν και το μέλλον. Και γι' αυτό ακριβώς ο λόγος του σχεδόν δεν *ακούγεται* από τους ανεξοικείωτους με την τέχνη του αντιχρονισμού σύγχρονούς του. Ήταν ευκολότερο για τους κληρονόμους και τους επιγόνους να τον μεταφράσουν στη μουσική του κυρίαρχου θετικισμού και στις καθουσιαστικές ωδές στην πρόοδο.

Στη διασταύρωση διαδρομών τυπικώς ασύγχρονων ο Μαρξ εμφανίζεται σήμερα, αντίθετα, σαν τολμηρός περατάρης του δυνητικού. Όταν ξεφλουδίζει η κρούστα των orthοδοσιών, η ώρα είναι κατάλληλη για την αφύπνιση δυνητικοτήτων που για πολύ καιρό περιφρονήθηκαν ή αγνοήθηκαν. Στην αναζήτηση αυτού του παράκαιρου Μαρξ, που βρίσκεται σε διαρκή ταλάντωση ανάμεσα σε παρόν, παρελθόν και μέλλον, διασχίσαμε το ανόμοιο

τοπίο ενός αιώνα ερμηνειών και σχολιασμών. Οι προσεγγίσεις του Καρλ Κάουτσκι ή της Ρόζας Λούξεμπουργκ, του Νικολάι Μπουχάριν ή του Καρλ Κορς, του Λουί Αλτουσέρ ή του Ρόμαν Ροσντόλσκι δεν οδηγούν στον ίδιο Μαρξ. Πρέπει συνεπώς ο καθένας να διαλέξει το δρόμο και τη συντροφιά του. Εμείς, από τη μεριά μας, προτιμήσαμε δύο άλλους μεγάλους περατάρηδες τον Βάλτερ Μπένγκιαμιν και τον Αντόνιο Γκράμσι. Η τραγική τους μοίρα ως αουτσάιντερ τούς επέτρεψε να ακούσουν ό,τι εξακολουθούσε να μην ακούει η πλειονότητα των δεδηλωμένων μαθητών, οι οποίοι βιάζονταν να μεταφράσουν τον Μαρξ σε μια οικεία γλώσσα, που είναι αναγκαστικά εκείνη της κυρίαρχης ιδεολογίας. Ενάντια στη νυσταγμένη λατρεία της προόδου και των συχνά απατηλών υποσχέσεων, αυτοί οι δύο μοναχικοί περατάρηδες πηγαίνουν προς τον Μαρξ από αξιοσημείωτα συγκλίνοντες δρόμους, κακοτράχαλους και σχεδόν ερημικούς. Από το *Μοσχοβίτικο ημερολόγιο* (Moskauer Tagebuch, 1927) στις *Θέσεις για την έννοια της ιστορίας* (*Über den Begriff der Geschichte*, 1939) ο Μπένγκιαμιν εμβάθυνε τη μεσοανική κριτική της χρονικής αφαίρεσης. Την ίδια περίοδο, βιώνοντας την εμπειρία της ήττας, ο Γκράμσι στάθηκε ικανός να βγάλει στα *Τετράδια της φυλακής* (1930-1936) τα συμπεράσματα που επιβάλλονται από τη συμφυή με τη σύγκρουση αναποφασιστικότητα: «Το μόνο που μπορούμε να προβλέψουμε είναι ο αγώνας». Απορρέει από αυτό η νόηση της πολιτικής ως στρατηγικής και του λάθους ως αναπόφευκτου κινδύνου της απόφασης.

Η ζωτικότητα μιας θεωρίας διαπιστώνεται μέσα από τις αντικρούσεις της και την ικανότητά της να μετεξελίσσεται χωρίς να διαλύεται. Παίζοντας το παιχνίδι της αντίφασης, προτιμήσαμε συχνά την αναμέτρηση με τον Καρλ Πόπερ και με το λεγόμενο ρεύμα του «αναλυτικού μαρξισμού».

- Με τον Πόπερ, διότι η κριτική –ελάχιστα θεμελιωμένη κατά τη γνώμη μας– που ασκεί στον μαρξικό ιστορικισμό διαπότισε την ιδεολογική αντιμετώπιση της δεκαετίας του 1970 προετοιμάζοντας την κοινωνική, πολιτική και ηθική αντιμεταρρύθμιση, της οποίας τις ζημιές μπορούμε σήμερα να μετρήσουμε. Η επιστημολογία του Πόπερ είναι συζητήσιμη, αλλά αξίζει σίγουρα περισσότερο από την κατά προσέγγιση φιλοσοφία του, όπως και ο ίδιος αξίζει περισσότερο από τον χυδαίο ποπερισμό που έχει καταντήσει ιδεολογική κοινοτοπία.
- Με τον αγγλοσαξονικό αναλυτικό μαρξισμό (Τζέρι Κοέν, Γιόν Έλστερ, Τζον Ρέμερ, Έρικ Όλιν Ράιτ), διότι αυτοί οι συγγραφείς ήταν από τους πρώτους που έθεσαν τη δεκαετία του 1980 θεμελιακά ερωτήματα σχετικά με την ιστορία, την πρόοδο, τις τάξεις, υπό το φως των τραγικών

εμπειριών του 20ού αιώνα. Προσπαθούν να σώσουν τον Μαρξ από τους αρχαϊσμούς του με τη διατύπωση μιας γενικής θεωρίας της ιστορίας (Κοέν) ή της εκμετάλλευσης (Ρέμερ), αξιοποιώντας τις πρόσφατες προόδους στις θεωρίες των παιγνίων και της δικαιοσύνης. Αποτέλεσμα: μια μεθοδική διάσπαση –διεκδικούμενη ως τέτοια– του κεντρικού θεωρητικού πυρήνα (θεωρία για την αξία, αφηρημένη εργασία, σχέση ανάμεσα στην αξία και την τιμή), ενδεικτική της ασυμβατότητας ανάμεσα σε έναν ριζοσπαστικό μεθοδολογικό ατομισμό και μια κριτική θεωρία της κοινωνικής σύγκρουσης.

Η χρεοκοπία των κρατικών πολιτικών που εφαρμόστηκαν στο όνομα του Μαρξ από τα τέλη της δεκαετίας του 1920 αποδεικνύει γενικότερα, κατά τη γνώμη τους, ότι είναι αδύνατος ο συνδυασμός δύο διαφορετικών προγραμμάτων έρευνας: της κριτικής της πολιτικής οικονομίας και της θεωρίας της ιστορίας, της ανάλυσης της κοινωνικής σύγκρουσης και της νόησης του ιστορικού γίνεσθαι. Η βιαστικά διακηρυγμένη ταυτότητα χρησίμευσε, όπως υποστηρίζουν, ώστε να δικαιολογήσει επιστημονικά την αναγκαιότητα μιας σοσιαλιστικής εναλλακτικής λύσης, όπου ο «ιστορικός μαρξισμός» αντλούσε τη μυθική δύναμή και την επίδρασή του ως πίστη από αυτόν τον αναπόδεικτο δεσμό. Ωστόσο, η συγχώνευση της ιστορίας, της επιστήμης, της ηθικής χαρακτηρίζει μάλλον τις θετικιστικές κατηχήσεις και τη μασονία του κρατικού λόγου παρά την ανατρεπτική σκέψη του Μαρξ. Εκείνο που πεθαίνει στην πραγματικότητα είναι η ιστορική λατρεία της νεωτερικότητας, της οποίας οι καθιερωμένες εκδοχές μαρξισμού υπήρξαν εντέλει μόνο παραλλαγές.

Η ιστορία είναι αβέβαιη, δεν υπόσχεται και δεν εγγυάται τίποτε.

Ο αγώνας δεν κρίνεται εκ των προτέρων και δεν επανορθώνει οπωσδήποτε τις αδικίες.

Η επιστήμη χωρίς ηθική δεν υπαγορεύει το καλό στο όνομα της αλήθειας.

Τα τρία μέρη του παρόντος βιβλίου προσεγγίζουν ξανά αυτές τις τρεις μεγάλες κριτικές (του ιστορικού λόγου, του οικονομικού λόγου, του επιστημονικού θετικισμού). Για να τηρηθούν όμως τα όρια, χρειάστηκε να κάνουμε επιλογές, με κίνδυνο να κατηγορηθούμε ότι παραμελήσαμε την τάδε ή τη δείνα πλευρά². Επιλέξαμε επίσης να αφήσουμε να μιλήσουν τα κείμενα.

2. Παραπέμπουμε τους αχόρταγους αναγνώστες στο βιβλίο μας *La Discordance des temps – Essais sur les crises, les classes, l'histoire*, εκδ. Editions de la Passion, Paris 1995. Περιέχει κεφάλαια σχετικά με τις κρίσεις και τα μακρά κύματα, ενδεικτικά της «νέας ακρόασης του